

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА імені В. М. КОРЕЦЬКОГО

ОЛЕКСАНДР БАТАНОВ

ТЕОРІЯ МУНІЦИПАЛЬНОГО ПРАВА

Монографія

*До 75-річчя
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України*

ЮРИНКОН ІНТЕР
Київ-2024

УДК 342.553.01(02)
Б28

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України
(протокол № 5 від 30 квітня 2024 р.)*

Рецензенти:

Баймуратов М. О. — доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, професор кафедри політичних наук та права Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського;

Круснян А. Р. — доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, вчений секретар Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України;

Шатіло В. А. — доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, завідувач кафедри конституційного та адміністративного права Національного транспортного університету

Батанов О. В.

Б28 Теорія муніципального права: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2024. 412 с.

ISBN 978-966-667-852-5

У монографії висвітлюються актуальні проблеми теорії муніципального права як галузі права України. Сформульовано людиноцентристську концепцію муніципального права як галузі права України. Запропоновано науково-методологічні підходи до поняття муніципального права та його предмета. Уперше у вітчизняній науці висвітлено проблеми принципів муніципального права як галузі права, їх співвідношення із загальними принципами права та принципами місцевого самоврядування. Досліджено проблеми модифікації предмета муніципального права як галузі права України в умовах демократичної трансформації держави і суспільства та процесів євроінтеграції. Показано особливості функціонування муніципального права в контексті його генезису, розвитку і розуміння методу муніципально-правового регулювання. Проаналізовано функції муніципального права, здійснено їх класифікацію та показано особливості їх реалізації. Розглядаються питання джерел муніципального права як галузі права.

Розрахована на науковців, викладачів, магістрів та студентів юридичних спеціальностей вищих закладів освіти, депутатів місцевих рад, посадових осіб державної влади та місцевого самоврядування, усіх, хто цікавиться проблемами муніципального права, децентралізації та захисту прав людини.

УДК 342.553.01(02)

Видавництво «Юрінком Інтер» прагне сталого майбутнього для нашого бізнесу, наших читачів і нашої планети. Ця книга виготовлена з паперу, сертифікованого Forest Stewardship Council®

ISBN 978-966-667-852-5

© Батанов О. В., 2024
© Юрінком Інтер, 2024

ЗМІСТ

Передмова.....	6
----------------	---

Розділ 1. ПОНЯТТЯ МУНІЦИПАЛЬНОГО ПРАВА

1.1. Концептуалізація проблеми визначення поняття муніципального права	16
1.2. Генетичні витоки поняття муніципального права у доктрині та практиці муніципалізму.....	32
1.3. Поняття муніципального права та муніципальна традиція.....	45
1.4. Муніципальне право у системі права: дискусії навколо поняття.....	62
1.5. Концептосфера сучасного муніципального права	84

Розділ 2. ПРИНЦИПИ МУНІЦИПАЛЬНОГО ПРАВА

2.1. Вчення про принципи муніципального права у сучасній юридичній доктрині	106
2.2. Принципи муніципального права в умовах глобалізації та євроінтеграції: оновлення змісту та практики застосування.....	128
2.3. Принципи муніципального права у світлі нової муніципально-правової доктрини: концептуальні підходи.....	138

Розділ 3. ПРЕДМЕТ МУНІЦИПАЛЬНОГО ПРАВА

3.1. Вчення про предмет муніципального права у сучасній юридичній доктрині	148
3.2. Концепт «муніципальне право — комплексна галузь права»: критичний аналіз сучасних підходів	160
3.3. Предмет муніципального права у світлі нової муніципально-правової доктрини: концептуальні підходи.....	169

Розділ 4. МЕТОД МУНІЦИПАЛЬНОГО ПРАВА

4.1. Вчення про метод правового регулювання у доктрині муніципального права	184
4.2. Трансформація методу муніципально-правового регулювання у сучасній парадигмі муніципального права.....	198
4.3. Проблеми систематики методів муніципального права	204
4.4. Метод муніципального права у світлі нової муніципально-правової доктрини: інноваційні підходи та проблеми ефективності	217

Розділ 5. ФУНКЦІЇ МУНІЦИПАЛЬНОГО ПРАВА

5.1. Вчення про функції муніципального права у сучасній юридичній доктрині	226
5.2. Проблеми визначення поняття функцій муніципального права.....	241
5.3. Проблеми систематики функцій муніципального права.....	265
5.5. Ефективність функцій муніципального права у світлі нової муніципально-правової доктрини	276

Розділ 6. ДЖЕРЕЛА МУНІЦИПАЛЬНОГО ПРАВА

6.1. Вчення про джерела муніципального права у сучасній юридичній доктрині	282
6.2. Проблеми визначення поняття джерел муніципального права.....	286
6.3. Проблеми класифікації джерел муніципального права.....	304
6.4. Конституція як джерело муніципального права	323
6.5. Міжнародний договір як джерело муніципального права	337
6.6. Закон як джерело муніципального права	358
6.7. Підзаконні загальнодержавні джерела муніципального права	367
6.8. Рішення Конституційного Суду України як джерело муніципального права.....	372
6.9. Рішення Європейського суду з прав людини як джерело муніципального права.....	378
6.10. Правові акти місцевого самоврядування як джерела муніципального права	390

*Присвячується
світлій пам'яті моїх батьків —
Василя Степановича
та Ганни Афанасіївни*

Передмова

Одним з найбільш важливих етапів у процесі становлення та розвитку конституціоналізму, громадянського суспільства та демократичної правової державності в Україні є визнання місцевого самоврядування та, на цій основі, — формування муніципального права як самостійної галузі права України. Сьогодні муніципальне право — це галузь права, яка стрімко формується та динамічно розвивається. В основі її існування знаходяться об'єктивні підстави, які пов'язані насамперед з наявністю самостійного для муніципального права предмета правового регулювання як особливої сфери суспільних відносин, які виникають у процесі децентралізації влади на базі тієї системи самоорганізації населення, яка визнається за місцем проживання людини, у процесі організації та функціонування муніципальної влади та реалізації муніципальних прав людини.

Є низка чинників, які обумовлюють виникнення, становлення та відокремлення муніципального права в окрему самостійну галузь національного права.

По-перше, у суспільстві та державі склалася стійка та стабільна система суспільних відносин, пов'язаних із здійсненням місцевого самоврядування, насамперед, організацією та функціонуванням муніципальної влади, а також реалізацією та захистом муніципальних прав людини. Ці відносини, власне кажучи, й утворюють предмет відповідної самостійної галузі українського права — муніципального права.

По-друге, динамічне кількісне та якісне збільшення правових норм та інститутів, які регламентують відносини у сфері місцевого самоврядування, насамперед, у частині щодо організації та функціонування муніципальної влади, а також реалізації та захисту муніципальних прав людини. Динамічний та, попри суперечливість децентралізаційних реформ в Україні, в цілому прогресивний процес збільшення обсягу правового регулювання у сфері місцевого самоврядування, зокрема й муніципальної статутної правотворчості, є результатом зростання його ролі та значення як найбільш демократичного інституту конституційного ладу, громадянського суспільства та правової державності.

По-третє, конституційне визнання та гарантування місцевого самоврядування на основі концепції статусних характеристик територіальної громади як первинного суб'єкта муніципальної влади,

головної організаційної ланки місцевого самоврядування, основного носія його функцій та повноважень, важливішої складової системи інститутів конституційного ладу, в рамках якого визнаються, формується муніципальні владовідносини та реалізуються муніципальні права людини.

По-четверте, важливим є фактор муніципального інтересу. Йдеться про визнання державою поряд з публічними інтересами людини та держави ще й муніципальних інтересів, які синергетично пов'язані із забезпеченням життєдіяльності територіальних громад, детермінуючи сутність та зміст питань місцевого значення. У цьому аспекті феномен муніципального інтересу слугує важливим чинником формування муніципального права як самостійної галузі права, оскільки виокремлення предмета муніципально-правового регулювання має супроводжуватися чітким визначенням вектору спрямованості на нього. Відповідно муніципальне право відображає не всі публічні інтереси, а переважно ті з них, які виникають та реалізуються в межах предмета його регулювання.

По-п'яте, визнання державою самостійності об'єктів муніципально-правового регулювання — питань місцевого значення, тобто питань (справ), які витікають із колективних інтересів жителів — членів відповідної територіальної громади. Таке визнання місцевого самоврядування державою та визначення кола питань місцевого значення є головною функціонально-телеологічною умовою існування муніципальної влади та муніципальних прав людини. Виділення даної сфери із сукупності загальних публічних справ складає особливий компетенційний вимір самостійності муніципальної влади та є свого роду генетичною основою її «пророщення» із відносин самоорганізації населення, однією з умов її існування та, одночасно, — певним середовищем її функціонування, включаючи нормотворчу діяльність. Саме можливість виділення питань місцевого значення як особливої сфери організації та функціонування муніципальної влади та реалізації муніципальних прав людини дозволяє говорити про муніципальне право як самостійну галузь права.

По-шосте, виникнення проблеми існування та функціонування муніципального права як самостійної галузі національного права значною мірою детерміновано та продиктовано динамічним розвитком не лише права та законодавства в цілому, процесами рецепції міжнародних демократичних стандартів та зарубіжних муніципальних моделей, а й викликами, які існують перед українською

юридичною наукою, необхідністю її активного реагування на суспільно-політичні та економічні зміни. У цьому контексті розробка проблем доктрини сучасного муніципального права насамперед має бути сфокусована на теоретичному обґрунтуванні цієї галузі права, визначенні її принципів, предмета, методів, функцій, джерел тощо. Не менш важливими є виклики організаційного та навчально-методичного характеру, пов'язані із процесами та труднощами викладання дисциплін муніципально-правового профілю в освітніх закладах.

Формування доктрини та практики муніципального права є своєрідним детектором розвитку демократії в Україні, що концентрує у собі усі найскладніші суспільно-політичні, господарсько-економічні, соціально-культурні та інші проблеми перехідного періоду, віддзеркалює його суперечливість, незавершеність та невизначеність багатьох процесів та рішень. Багато з цих та інших питань муніципальної доктрини вже тривалий час знаходяться у фокусі уваги вітчизняних науковців, завдяки науковим розвідкам яких відбувається доволі активний творчий пошук нових методик, підходів до аналізу муніципально-правових явищ та процесів¹.

Втім, слід констатувати, що вітчизняна юридична наука приділяє увагу проблемам муніципально-правової доктрини доволі фрагментарно та ситуативно, які залишаються сферою наукових інтересів доволі вузького кола вчених-правознавців. Це, безумовно, негативно віддзеркалюється на процесах законотворення, практиці муніципального правокористування, експертному забезпеченні муніципальної реформи, вивченні засад місцевого самоврядування в закладах юридичної освіти тощо.

Прикро й те, що не лише на практиці, а й у теорії, фактично ігнорується той факт, що на муніципальному рівні не лише локалізується влада Українського народу та відбувається децентралізація публічної

¹ Свідченням тому є, зокрема, підготовка у 2020 році за нашої наукової координації актуальної теми номеру «Доктрина муніципального права України» журналу «Право України». Див.: Баймуратов М., Кофман Б. Муніципальні права людини як нова константа національного муніципального і конституційного права. *Право України*. 2020. № 10. С. 63–80; Батанов О. Концептосфера муніципального права. *Право України*. 2020. № 10. С. 13–31; Верлос Н. Рецепція у муніципальному праві. *Право України*. 2020. № 10. С. 110–122; Галіахметов І. Транс- і міждисциплінарні підходи пізнання предмета та методу муніципального права України. *Право України*. 2020. № 10. С. 32–48; Любченко П. Муніципально-правові відносини: поняття, сутність, види. *Право України*. 2020. № 10. С. 49–62; Мішина Н., Головка К. Тенденції систематизації муніципального права України. *Право України*. 2020. № 10. С. 97–109; Стрільчук В. Муніципальні права особистості: аналіз крізь призму глобалізаційних та інтеграційних процесів. *Право України*. 2020. № 10. С. 81–96.

влади, результатом чого і є формування муніципальної влади — публічної влади територіальної громади. На муніципальному рівні реалізується ідея людиновимірності владовідносин, коли останні виступають синергетичним втіленням публічно-самоврядної (муніципальної) влади територіальних громад, їх економічної, соціальної та культурної активності, фокусом реалізації індивідуальних та колективних прав людини за місцем проживання, що є своєрідним детектором демократичності держави та суспільства.

Також не вдалося остаточно подолати принципову ваду радянського державного механізму — панування влади над людиною — замість служіння їй інтересам. У нашому суспільстві ще остаточно не усвідомлено просту істину, що влада, у кінцевому підсумку, — це не панування осіб, наділених публічно-владними повноваженнями, а служіння цих осіб на користь загального блага. Саме у цьому полягає, з одного боку, антропоцентричний вимір демократичної державності, а з другого — моральний імператив публічної влади.

Сучасний етап конституційної історії української держави характеризується протиборством тенденцій централізації та децентралізації. В їх основі — не тільки об'єктивні передумови та фактори. З одного боку, ми можемо спостерігати окремі кроки на шляху становлення громадянського суспільства та демократичної соціально-правової держави, в якій народ здійснює свою владу, зокрема реалізуючи своє право на місцеве самоврядування. З іншого боку, слід відверто говорити про необхідність збереження, особливо в умовах повномасштабної збройної інтервенції з боку російської федерації та триваючої починаючи з 24 лютого 2022 року повномасштабної російсько-української війни, територіальної цілісності, унітарного устрою, єдиного економічного та правового простору.

Не слід ігнорувати і суб'єктивні фактори, які багато у чому пов'язані не тільки з протиріччями конституційної реформи у частині щодо децентралізації, а й відсутністю державної волі у всебічному визнанні прав територіальних громад, тотальною недовірою держави до населення та його здатності до самоорганізації, браком цілісної муніципально-правової доктрини та державної політики розвитку місцевого самоврядування, загальноновизнаних підходів до вирішення проблеми гармонізації тенденцій централізації та децентралізації тощо.

Стимулювання самоорганізації жителів за місцем проживання та здатність держави до самообмеження, гармонізація тенденцій централізації та децентралізації є неодмінною передумовою становлення

конституціоналізму, розвитку місцевого самоврядування та інституціоналізації муніципальної влади у демократичній державі. Недовіру до своїх громадян та надмірну централізацію державної влади, як продемонстрував сімдесятирічний досвід радянської державності та доволі суперечливий досвід муніципального будівництва в сучасній Україні, неможливо поєднати з реальним місцевим самоврядуванням. Місцеве самоврядування у сучасних умовах може розвиватися не тільки шляхом формально-декларативного визнання, а і за наявності міцної підтримки з боку держави, її концептуально виваженої державної муніципальної політики, створенні нею об'єктивних та суб'єктивних умов, забезпеченні політико-організаційних, соціально-економічних та духовних гарантій. З урахуванням цього зазначимо, що державна регіональна та муніципальна політика, насамперед щодо реформування у сфері децентралізації державної влади та розвитку територіальних громад, є вкрай суперечливою та непослідовною².

За останні три десятиліття вітчизняна юридична наука виробила певні підходи до проблем місцевого самоврядування та муніципального права, чому сприяли праці М. О. Баймуратова, В. І. Борденюка, О. М. Бориславської, І. А. Галіахметова, К. В. Головка, В. П. Гробо-вої, І. В. Дробуш, Б. В. Калиновського, В. М. Кампа, М. І. Корнієнка, В. В. Кравченка, А. Р. Крусян, П. М. Любченка, Н. В. Мішиної, М. П. Орзіха, В. Ф. Погорілка, В. В. Попка, М. О. Пухтинського, С. Г. Серьогіної, В. А. Стрільчука та ін.

Втім, незважаючи на наявність значної кількості наукових праць, що належать до обраної сфери дослідження, її осмислення залишається вкрай фрагментарним. До того ж, єдиною ґрунтовною науковою працею в Україні, присвяченою проблемам загальної теорії муніципального права, станом на сьогодні є опублікована у 2016 році монографія І. А. Галіахметова «Муніципальне право України: методологія становлення та розвитку»³. У цій книзі, зокрема, розглянуто

² Див. про це детально: Калінкін А. С. Конституційна реформа у сфері децентралізації державної влади в Україні: проблеми теорії та практики: монографія / за наук. ред. А. О. Янчука. Одеса: Фенікс, 2018. 151 с.; Камардіна Ю. В. Муніципальна реформа в Україні та державах-членах Європейського Союзу в умовах європейської міждержавної інтеграції: порівняльно-правове дослідження: монографія / за ред. О. О. Гріненко. Одеса: Фенікс, 2020. 221 с.; Шаповал Н. В. Муніципальна реформа в сучасній Україні: конституційно-правовий аналіз: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право». Київ, 2021. 234 с. та ін.

³ Галіахметов І. А. Муніципальне право України: методологія становлення та розвитку: монографія. Київ: КНЕУ, 2016. 343 с.

методологічні проблеми наукового пізнання процесів формування базових конструкцій муніципального права, висвітлено теоретичні та практичні аспекти його генези, розкрито детермінанти та чинники інституціоналізації системи місцевого самоврядування. Також у монографії І. А. Галіахметова розкриваються методологічні та системно-функціональні проблеми розвитку муніципального права, зокрема, обґрунтовується висновок щодо становлення теорії муніципального права у самостійний напрям юридичної науки.

Це дає підстави зробити висновок, що обрана для представлено нами монографічного дослідження проблематика потребує ґрунтовного розроблення. Вельми актуальним є проведення критичного, цілісного, зосередженого на правових проблемах дослідження місця муніципального права в системі права, що ґрунтується на накопиченому досвіді його теоретичного осмислення та сучасній практиці муніципального будівництва.

Прийняття Конституції України, формування законодавства про місцеве самоврядування, розвиток муніципального права стали потужним поштовхом до активізації української муніципалогії. У сфері гуманітарного знання свідченням цьому є практика викладання окремої навчальної дисципліни у юридичних закладах освіти, виділення муніципального права (поряд із конституційним правом) в рамках окремої наукової спеціальності 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право»⁴, за якою можуть захищатися кандидатські та докторські дисертації, а також відповідного предметного напрямку досліджень у межах спеціальності 081 «Право»⁵ тощо.

У доктринальному аспекті актуальність дослідження питань загальної теорії муніципального права обумовлена потребою ґрунтовного теоретичного дослідження та пошуку інноваційних методологічних рішень, що дозволяють зрозуміти роль і місце місцевого самоврядування в юридичному механізмі захисту прав людини, а також необхідністю формування уявлень про правозахисний потенціал та людиноорієнтовану спрямованість діяльності муніципальної влади,

⁴ Паспорт спеціальності 12.00.02 — конституційне право; муніципальне право: затверджений Постановою президії ВАК України 08.10.2008 № 42-06/7. *Сайт Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v42_0330-08#Text

⁵ Примірний перелік та опис предметних напрямів досліджень в межах спеціальності 081 «Право»: затверджений Наказом Міністерства освіти і науки України 28.12.2018 № 1477. *Сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1477729-18#Text>

сучасний стан забезпечення, інституційної та процесуальної гарантованості захисту прав людини — члена територіальної громади, основні напрямки удосконалення муніципальної правозахисної діяльності тощо.

Ці та інші питання набувають особливого значення в сучасних умовах, насамперед, тому, що більшість прав людини реалізується саме на локальному рівні, у межах відповідних територіальних громад. Неповноцінне використання на практиці колосального правозахисного потенціалу інститутів місцевого самоврядування, безумовно, позначається на ефективності застосування конституційного законодавства у сфері прав людини. У зв'язку з чим аналіз актуальних проблем теорії муніципальних прав людини та практики муніципальної правозахисної діяльності є перспективним напрямком юридичної науки в Україні в цілому та теорії муніципального права зокрема.

На наше переконання, саме принцип людиноцентризму має стати домінантою у формуванні сучасної національної доктрини муніципального права. Утвердження цього принципу потребує не тільки рішучого подолання негативних наслідків тривалого ігнорування муніципально-правовою наукою проблематики муніципальних прав людини при визначенні принципів, предмета і методу муніципального права, формуванні його системи, а й рецепції міжнародних стандартів місцевого самоврядування, сприйнятті зарубіжних муніципальних доктрин і практики демократичних відносин між муніципальною владою та жителями — членами територіальних громад.

Варто враховувати й тенденції динамічного розвитку муніципального права як самостійної галузі права у сучасному світі. Незважаючи на складний, багатоплановий та різнофункціональний характер муніципально-правової матерії (муніципальні права людини, муніципальна демократія участі, муніципальні органи та їх служби, муніципальний устрій, муніципальна власність, муніципальні фінанси тощо), колосальну джерельну базу, суттєвий вплив муніципальних традицій, установок, доктрин, звичаїв тощо, муніципальне право є явищем динамічним, мобільним, яке швидко розвивається, вдосконалюється під впливом об'єктивних та суб'єктивних чинників, зовнішніх і внутрішніх процесів, які відбуваються у сучасних державах тощо.

Суспільно-правовий статус муніципального права значно підвищується та ускладнюється у зв'язку з тенденціями його антропологізації, інтернаціоналізації, соціологізації, економізації, екологізації,

цифровізації, психологізації, посилення ролі фундаментальних академічних досліджень та муніципально-правової освіти при збільшенні теоретичного та практичного інтересу до муніципальної (насамперед, статутної) нормотворчої техніки та технології муніципально-правового будівництва тощо.

Безумовно, нові юридичні категорії та конструкції, запозичені зарубіжні моделі та рецеповані міжнародні стандарти, реалізовані муніципально-правові інститути й окремі норми стали об'єктом багатьох наукових розвідок. І, як наслідок, в Україні з'явилися десятки досить оригінальних дисертаційних та монографічних досліджень, а муніципально-правова наука поповнилася новими іменами молодих та перспективних учених.

Водночас у юридичній науці залишається чимало дискусійних питань щодо принципів, предмета і методу, функцій, системи і джерел муніципального права як галузі права, ролі та місця у національній системі права тощо, авторський погляд на деякі з них викладений у цій книзі.

Безперечно, автор не претендує на завершеність зроблених ним висновків та повну безспірність викладення матеріалу. Своє головне завдання ми бачили у науковому тлумаченні загальнотеоретичних правових, конституційних та муніципальних правоположень та доктринальних конструкцій, в необхідності запропонувати більш-менш цілісну систему ідей та поглядів на феномен муніципального права, його принципи, предмет, методи, функції, систему, джерела тощо.

Водночас зроблено спробу обґрунтувати свої висновки й пропозиції не тільки загальнотеоретичними конструкціями, значним фактологічним матеріалом, але й нормативно-правовим масивом, який утворює правову основу діяльності муніципальної влади, висвітлює її роль у захисті прав людини, територіальних громад та інших суб'єктів місцевого самоврядування в Україні та зарубіжних країнах, сприяє становленню в Україні муніципалізму та громадянського суспільства.

Автор буде щиро вдячний за рекомендації та пропозиції, які сприятимуть розвитку наукової дискусії щодо теорії муніципального права, перспектив розвитку його людиноорієнтованої доктрини з метою використання результатів дослідження у діяльності територіальних громад та інших суб'єктів місцевого самоврядування, а також практиці законотворення, муніципальної правотворчості та правозахисту.

Розділ 1

ПОНЯТТЯ МУНІЦИПАЛЬНОГО ПРАВА

1.1. Концептуалізація проблеми визначення поняття муніципального права

Однією із загальноусталених парадигм організації та функціонування сучасної демократичної соціально-правової державності є наявність ефективної та дієвої моделі місцевого самоврядування. Місцеве самоврядування і децентралізація стають тепер провідними принципами демократичної внутрішньої та зовнішньої державної політики та конституційно-правового регулювання у країнах Європейського Союзу.

Децентралізація як своєрідний світовий мегатренд останніх десятиліть, імовірно, пов'язана із завершенням холодної війни і втомою від централізованого управління, що особливо помітно в країнах Східної та Центральної Європи, де відповідні реформи стали реакцією на провал політики комуністичного режиму. Накопичений з того часу практичний досвід та проведені муніципально-правові дослідження дають можливість урядам інших держав оцінити переваги децентралізації та самоврядування територіальних громад.

В останнє десятиліття в Україні з огляду на об'єктивні та суб'єктивні, внутрішні та зовнішні чинники, які мають політично та економічно мотивувати як центральну, так і місцеву владу, склалася ситуація «вікна можливостей» для реалізації найзначнішого реформаторського проекту періоду новітньої незалежності України — проведення повномасштабної реформи у сфері децентралізації. Адже реальне місцеве самоврядування та самоорганізація територіальних громад — це конкретний крок у напрямі подальшої лібералізації управління на місцях, пов'язаний з вирішенням проблем формування громадянського суспільства та соціальної, правової, демократичної держави, посиленням захисту прав людини, їх практичною реалізацією. До того ж, реалізація справжньої муніципальної реформи в нинішніх умовах є однією з відповідей на загрози унітарності та територіальній цілісності України.

Якщо останні десятиліття конституційного розвитку України пройшли під трендом формування України як «нації самоврядних громад»⁶, визнання того, що «європейська демократія — найкращий

6

⁶ Звернення Президента України Віктора Ющенка до Українського народу [З виступу на Майдані Незалежності в Києві 23 січня 2005 року в день інавгурації Президента України]. URL: <https://constituanta.blogspot.com/2005/01/>